

2009 M., 2014 M. IR 2019 M. LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO RINKIMAI: RUSIJA IR JOS GRĖSMĖS ATSPINDŽIAI RINKIMŲ KAMPANIJOSE

Lauryna SKREBYTĖ

General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania,
Šilo g. 5A., Vilnius, Lithuania

<https://doi.org/10.5755/j01.pppaa.22.3.33548>

Anotacija. Šiame darbe yra siekiama išsiaiškinti kokia buvo kandidatų į Lietuvos Respublikos Prezidentus retorika Rusijos ir jos keliamos grėsmės šalies nacionaliniam saugumui atžvilgiu 2009 m., 2014 m. ir 2019 m. rinkimų kampanijų metu bei kaip ši retorika pakito lyginant šiuos trejus rinkimus. Jie kaip tyrimo objektas pasirinkti todėl, kad tiek 2009 m., tiek 2014 m. rinkimai vyko praėjus vos keletui mėnesių po Sakartvelo-Rusijos konflikto bei Krymo aneksijos ir karo Donbase pradžios, o 2019 m. - tebesitęsiant konfliktui Ukrainoje. Siekiant atsakyti į tyrimo klausimą, darbe yra analizuojami kandidatų rinkimų programų dokumentai bei kandidatų pasisakymai visuomeninio transliuotojo rengtose debatų laidose prieš kiekvienus iš tyrimo apimtyje esančių rinkimų. Atlikta lyginamoji analizė parodė, kad buvo pastebimas reikšmingas pokytis kandidatų retorikoje vertinant Rusiją, Lietuvos dvišalius santykius su ja ir Rusijos keliamą grėsmę šalies nacionaliniam saugumui - 2014 m. ir 2019 m. rinkimų kampanijų metu Rusija, kitaip nei 2009 m., daugumos kandidatų imta vertinti kaip šalis agresorė, kelianti grėsmę taip pat ir Lietuvos saugumui.

Reikšminiai žodžiai: 2009 m. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimai, 2014 m. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimai, 2019 m. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimai, rinkimų kampanijos, Rusija, Rusijos grėsmės atspindžiai.

Keywords: 2009 Lithuanian presidential elections, 2014 Lithuanian presidential elections, 2019 Lithuanian presidential elections, election campaigns, Russia, reflections of the Russian threat.

Įvadas

Sugriuvus Sovietų Sąjungai ir Lietuvai atgavus nepriklausomybę, Lietuvos ir Rusijos dvišaliai santykiai išgyveno pakilimo ir nuosmukio laikotarpius (Vitkus, 2021, p. 159). Visgi, dvišaliai santykiai su Rusija, dar dėl dešimtajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje išryškėjusių nesutarimų, išliko problematiškiausi iš visų Lietuvos kaimyninių santykių - per visą laikotarpį nuo nepriklausomybės atgavimo, Rusija išliko nedraugiškiausia, daugiausia nerimo ir nesaugumo Lietuvai keliančia valstybe (Jakniūnaitė, 2021, p. 163). Jei iki 2008 m., kuomet įvyko Sakartvelo-Rusijos konfliktas, Lietuvoje vis dar buvo kalbama apie bendradarbiavimo su Rusija stiprinimą ir partnerystę, tai po įvykių Sakartvele, retorika nuo optimistinės ir geranoriškos pasikeitė į neutralresnę, grįstą atsargumu ir nauda - daliai šalies užsienio politikos veikėjų Rusijos veiksmai Sakartvele tapo signalu rodančiu Rusijos gebėjimą provokuoti bei jos agresyvumą, kuris po Krymo aneksijos ir karo Donbase pradžios 2014 m. tapo visiškai akivaizdžiu ir atviru (Jakniūnaitė, 2021, pp. 167, 175). Tuomet kritika dėl Rusijos veiksmų Lietuvoje pradėta reikšti kategoriškai, nesiekiant korektiškumo ar pragmatizmo (Jakniūnaitė, 2021, p. 175).

Nors konfliktai Sakartvele ir Ukrainoje turi neabejotiną panašumą¹, visgi pasaulio (ir Lietuvos) sprendimų priėmėjų reakcija į šiuos du konfliktus skyrėsi. Jei praėjus pirminiam šokui po Rusijos invazijos į Ab-

¹ Prisdengdama siekiu apsaugoti etninius rusus bei tariamu jų „genocidu“, Rusija įsiveržė į suverenių kaimyninių valstybių, buvusių sovietinių respublikų, teritorijas (Pupcenoks ir Seltzer, 2021, p. 763).

chaziją ir Pietų Osetiją, tiek Europos Sąjungoje, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose (iš dalies ir Lietuvoje), buvo greitai atsigauta ir sugrįžta prie bendradarbiavimo su Rusija idėjos, tai 2014 m. Rusijos okupacinių pajėgų įsiveržimas į Ukrainą, bent jau Lietuvoje, ne tik sugriovė bet kokias iliuzijas apie santykių gerinimą, bet dvišalius santykius, nutraukė kone visai (Jakniūnaitė, 2021, pp. 168, 175-176).

Tiek 2009 m., tiek 2014 m. vykę Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimai rengti praėjus vos keleui mėnesių nuo Rusijos karinių veiksmų Sakartvele ir Ukrainoje pradžios, o 2019 m. - jau kelis metus tebesitęsiant konfliktui Ukrainoje, todėl galima daryti prielaidą, kad Rusijos, Lietuvos santykių su ja bei Rusijos keliamos grėsmės Lietuvai temos, dėl savo aktualumo, turėjo atsispindėti kandidatų į prezidentus retorikoje rinkimų kampanijų metu.

Šio straipsnio tikslas - išsiaiškinti kaip keitėsi kandidatų į Lietuvos Respublikos Prezidentus požiūris į Rusiją, santykius su ja bei šios šalies keliamų saugumo grėsmių vertinimas lyginant trejas - 2009 m., 2014 m. ir 2019 m. prezidento rinkimų kampanijas.

2009 m., 2014 m. ir 2019 m. rinkimų į prezidentus kampanijų tyrimas itin aktualus dabar, kuomet 2022 m. vasario 24 d. Rusijai įsiveržus į Ukrainą („Rusija užpuolė Ukrainą“, 2022), Europa susiduria su didžiausia saugumo grėsme nuo Antrojo pasaulinio karo laikų (RFE/RL, 2022). Lietuvos, savo ruožtu, laukia ypač intensyvus rinkimų „maratonas“ 2023-2024 m. laikotarpiu (įskaitant prezidento rinkimus 2024 m. gegužę), kuriems partijos ir kandidatai pradeda ruoštis jau dabar. Šio tyrimo rezultatai leis bent iš dalies prognozuoti, kokią vietą Rusijos ir saugumo temos užims būsimų rinkimų kampanijose.

Darbą sudaro penkios pagrindinės dalys. Pirmiausiai, yra apžvelgiama politinė komunikacija mokslinėje literatūroje. Tuomet yra aptariama tyrimo metodologija ir atliekama Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų kampanijas nagrinėjančių mokslinių straipsnių ir kitos aktualios literatūros apžvalga. Sekančiose dalyse atskirai apžvelgiamos kandidatų į prezidentus rinkimų programos ir kandidatų pasisakymai rinkimų debatų laidose visų tyrimo apimtyje esančių rinkimų kampanijų metu. Galiausiai, darbo pabaigoje, siekiant išsiaiškinti kaip pasikeitė kandidatų į prezidentus retorika Rusijos ir jos keliamos grėsmės atžvilgiu, yra atliekama rinkimų kampanijų lyginamoji analizė - apibendrinami trejoms rinkimų kampanijoms būdingi bruožai, identifikuojami pagrindiniai skirtumai ir pateikiamos išvados.

Politinė komunikacija mokslinėje literatūroje

John'o R. Petrociko (1996) iškelta bei nemažai kitų tyrėjų (Green-Pedersen, 2007; Meguid, 2008; Wright, 2012; Dolezal et al., 2013; Lachat, 2014) dėmesio sulaukusi problemų pasisavinimo teorija (angl. *Issue Ownership Theory*) teigia, kad kandidatai rinkimų kampanijos metu turi sutelkti dėmesį į tas viešosios politikos sritis, kuriose jų partijos (arba jie patys) turi didžiausią įdirbį ir daugiausiai kompetencijų visuomenės akyse, bei vengti tų temų, kurios priskiriamos oponuojančioms politinėms jėgoms (pp. 830-831).

Visgi, rinkimų kampanijos metu kandidatams ne visada pavyksta išvengti diskusijų jiems neparankiomis temomis. Kai kurios temos, dėl įvairių priežasčių, yra pernelyg reikšmingos, kad būtų ignoruojamos. Prie tokių galima priskirti ir santykių su Rusija bei jos keliamų saugumo grėsmių temas Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų kampanijų metu. Dėl istorinių, geografinių, ekonominių bei kitų priežasčių, Rusijos temai, atsižvelgiant į to meto aplinkybes - didesne ar mažesne apimtimi, dėmesio yra skiriama kiekvienų prezidento rinkimų kampanijų metu. Taigi, net tie kandidatai, kurių kompetencijų sritys yra kitos, į klausimus Rusijos tema turi būti pasirengę atsakyti, pavyzdžiui, rinkimų debatų laidose.

Diskutuodami temomis, kurios yra labiau parankios politiniams oponentams nei jiems patiems, kandidatai, stengdamiesi jas pakreipti sau naudinga linkme, paprastai pasitelkia rėminimo (angl. *framing*) principą (Arbour, 2014, p. 606) t.y. išryškina tam tikrus, jiems parankius, temas aspektus. Vienos politinės žinutės (angl. *frames*) yra palankiau vertinamos rinkėjų nei kitos, todėl planuodami savo rinkimų strategiją, kandidatai siekia identifikuoti ir kampanijos metu naudoti būtent tas politines žinutes, kurios labiausiai rezonuoja su rinkėjais (Arbour, 2014, pp. 608-609).

Tai leidžia daryti prielaidą, kad kandidatų į Lietuvos Respublikos Prezidentus retorika Rusijos ir jos keliamos saugumo grėsmės atžvilgiu abejais iš tyrimo apimtyje esančių metų turėjo atspindėti visuomenėje vyraujančią (-as) poziciją (-as) šiais klausimais.

Bėgant laikui rinkėjų nuomonės tam tikrais klausimais gali kisti. Siekiant paaiškinti tai, kas turi didžiausią įtaką formuojant visuomenės požiūrį vienu ar kitu klausimu, gali būti taikomas Robert'o M. Entman'o (2004, 2012) sukurtas ir, XXI a. socialinės medijos įtakai reikšmingai išaugus atnaujintas (2018), kaskados aktyvavimo modelis (angl. *Cascading Activation Model*, vėliau - *Cascading Network Activation Model*). Anot Entman'o (2003), valdžios ir žiniasklaidos atstovai, siekdami įtvirtinti tam tikrus, jų pagedaujančius įvykių naratyvus visuomenėje, pasitelkia jau minėtą rėminimo (angl. *framing*) principą t.y. diskutuodami visuomenei svarbiomis temomis ar jas nušviesdami, tiek valdžios, tiek žiniasklaidos atstovai stengiasi išryškinti tam tikrus, būtent jiems parankius konkrečios temos aspektus (p. 417). Pasak kaskados aktyvavimo modelio, aukščiausi valdžios atstovai turi didžiausią įtaką formuojant naratyvus įvairiais visuomenei aktualiais klausimais. Šie valdžios atstovų suformuoti naratyvai socialinės medijos pagalba tiesiogiai arba per tradicinę žiniasklaidą, kuri savo ruožtu, perima arba atmeta valdžios atstovų suformuotus naratyvus, pasiekia plačiąją visuomenę. Visgi, atkreiptinas dėmesys, kad kaskados aktyvavimo modelio apibrėžiamas ryšys tarp valdžios, žiniasklaidos ir visuomenės nėra griežtai vienakryptis t.y. socialinės medijos, o taip pat - tradicinė žiniasklaida (pvz. skelbdama visuomenės nuomonės apklausų rezultatus) gali suteikti išvalgų apie viešąją nuomonę, kurios, savo ruožtu, gali turėti tam tikros, kad ir ribotos, įtakos valdžios atstovų pozicijai vienu ar kitu klausimu (Entman ir Usher, 2018, pp. 300-304).

Atsižvelgiant į tai, kad tiek Lietuvoje, tiek Vakarų valstybėse reakcija į įvykius Sakartvele ir Ukrainoje skyrėsi, tikėtina, kad šios tendencijos turėjo atsispindėti ir rinkimų kampanijos metu - galima daryti prielaidą, jog, vertinant bendrai visų kandidatų pasisakymus, 2014 m. ir 2019 m. kandidatai į prezidentus saugumo, ir konkrečiai Rusijos klausimui, dėmesio skyrė daugiau, nei 2009 m, o jų vartota retorika Rusijos atžvilgiu turėjo būti pastebimai griežtesnė.

Tyrimo metodologija

Būtent prezidento, o ne kitų šalyje rengiamų rinkimų, kampanijos šiam tyrimui pasirinktos neatsitiktinai. Lietuvos valdymo forma, remiantis politikos mokslų literatūroje taikomu apibrėžimu, gali būti apibūdinama kaip pusiau prezidentinė - šalies vadovas turi svarbių vykdomosios valdžios įgaliojimų bei yra renkamas tiesiogiai, visų valstybės piliečių (Jastramskis, 2020, p. 9). Nors prezidento aktyvumas formuojant šalies užsienio politiką bei sprendžiant su užsienio politika susijusius klausimus, dažnu atveju priklauso nuo postą užimančio asmens asmeninių savybių bei turimos patirties užsienio politikoje, visgi, bendrai prezidento vaidmuo šalies užsienio politikoje yra labai svarbus. Tai nulėmė tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijoje numatytos, prezidento institucijai suteiktos, reikšmingos užsienio politikai vykdyti funkcijos, tiek ir nuo 1993 m., kuomet buvo išrinktas pirmasis po nepriklausomybės atgavimo prezidentas, susiformavusi prezidento, kaip vieno iš pagrindinių užsienio politikos formuotojų, tradicija (Janeliūnas, 2019, p. 50). Taigi, galima teigti, kad prezidentas yra vienas iš pagrindinių, jei ne pagrindinis, šalies užsienio politikos formuotojas, todėl kandidatų į prezidentus pasisakymai užsienio politikos ir šalies saugumo klausimais turi ypač didelį svorį.

2009 m., 2014 m. ir 2019 m. rinkimai, iš visų po nepriklausomybės atgavimo vykusių prezidento rinkimų, pasirinkti todėl, kad visi jie vyko po Sakartvelo - Rusijos konflikto, o 2014 m. ir 2019 m. rinkimai - jau prasidėjus ir tebesitęsiant Krymo aneksijai ir karui Donbase. Rusija į Sakartvelo teritoriją įsiveržė 2008 m. rugpjūtį (Janeliūnas ir Kirvelytė, 2009, p. 167). Ukrainai priklausantis Krymo pusiasalis Rusijos aneksuotas 2014 m. kovo mėnesį, o neramumai Rytų Ukrainoje, kuomet prorusiški separatistai reikalavdami nepriklausomybės užėmė administracinius pastatus Donecko, Luhansko bei Charkivo srityse, prasidėjo tą pačią metų balandį („Russia's Crimea takeover plot“, 2015). Taigi, 2009 m. gegužės 17 d. vykusius Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimus (Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija [VRK], 2009) nuo

Sakartvelo - Rusijos konflikto pradžios skiria kiek daugiau nei 9 mėnesiai, tuo tarpu, Krymo aneksiją ir karo Donbase pradžią bei 2014 m. gegužės 11 d. vykusį prezidento rinkimų pirmąjį turą (Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija [VRK], 2014) - 2 - 3 mėnesiai. 2019 m. gegužės 12 d. surengtas Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų pirmasis turas (Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija [VRK], 2019) vyko konfliktui Ukrainoje besitęsiant kiek daugiau nei penkerius metus.

Siekiant atsakyti į tyrimo klausimą, šiame darbe yra pasitelkiamas kokybinis lyginamasis tyrimo dizainas. Pirmiausiai, atliekama kandidatų rinkimų programų analizė, taip pat, kaip papildantis šaltinis, tiriami kandidatų pasisakymai rinkimų debatų laidose. Lyginamoji analizė pasitelkiama siekiant nustatyti kaip ir kodėl kandidatų pasisakymai saugumo ir Rusijos grėsmės tema kito bėgant laikui, lyginant trejas šiame darbe aptariamus, 2009 m., 2014 m. ir 2019 m. rinkimų kampanijas. Mažo atvejų skaičiaus ir vieno lyginimo kriterijaus (šiuo atveju – kandidatų požiūrio į Rusiją nacionalinio saugumo kontekste) taikymas yra įprastas metodologinis kelias longitudiniuose tyrimuose.

Kandidatų rinkimų programų dokumentai ir rinkimų debatų laidos šiam tyrimui pasirinkti neatsitiktinai, o kaip vienas kitą papildantys šaltiniai. Kandidatų rinkimų programos tyrimui yra vertingos todėl, kad atskleidžia bendrą kiekvieno iš kandidatų viziją, kokių darbų jis imtųsi tapęs prezidentu bei leidžia pamatyti, kokios sritys kandidato yra laikomos prioritetinėmis, o kurioms dėmesio yra skiriama mažiau. Visgi, rinkimų programos, kaip šaltinis, turi tam tikrų trūkumų. Pirmiausia, reikia paminėti, kad rinkimų programų apimtis nėra kažkaip reglamentuojama, o kandidatai į prezidentus tiriamuoju laikotarpiu (2009 m., 2014 m. ir 2019 m.) neturėjo prievolės rinkimų programų pateikti Vyriausiajai rinkimų komisijai. Dėl šių priežasčių, kaip ir dėl to, kad pačios rinkimų programos retai yra skaitomos rinkėjų, o dažniau – politologų ir kitų sričių tyrėjų, kai kurie kandidatai dėl resursų stokos ar nematydami reikalo per daug išsiplėsti, užuot plačiai išdėstę savo programines gaires, rinkimų programų dokumentuose neretai apsiribojo trumpomis deklaracijomis. Taigi, kol vienų kandidatų rinkimų programos leidžia susidaryti išsamų vaizdą apie kandidatų planuojamus darbus ir prioritetines sritis, kitų - deklaracijos yra pernelyg aptakios ir siauros, kad leistų padaryti platesnes išvadas apie kandidatų požiūrį į vieną ar kitą klausimą. Kaip dar vieną rinkimų programų, kaip tyrimo šaltinio trūkumą, reikia paminėti tai, kad programos kandidatų ir jų štabo narių gali būti ruošiamos dar gerokai prieš prasidedant oficialiam rinkimų kampanijos laikotarpiui. Tikslus laikas kada buvo ruošiamos ir paskelbtos rinkimų programos yra ypatingai svarbus šio tyrimo apimtyje, visgi jį nustatyti gali būti sudėtinga arba tokios galimybės gali iš viso nebūti. Taigi, tam tikrais atvejais nėra aišku ar kandidato požiūris į Rusiją, bendradarbiavimą su ja ir Rusijos keliamą grėsmę, išdėstytas rinkimų programos dokumente yra išsakytas jau po jos įvykdytų įsiveržimų į kaimyninių valstybių, Sakartvelo ir Ukrainos, teritorijas, ar dar prieš jiems prasidedant. Taip pat, reikia paminėti, kad siekdama gauti 2009 m., 2014 m. ir 2019 m. kandidatų rinkimų programas, šio tyrimo autorė atliko plačią jų paiešką - visgi pavyko rasti ne visas (19 iš 23) rinkimų programas. Taigi, kaip dar vieną rinkimų programų, kaip šaltinio trūkumą šio tyrimo apimtyje, reikalinga paminėti nepilną imtį.

Siekiant kompensuoti rinkimų programų, kaip tyrimo šaltinio trūkumus, šiame darbe kaip papildomas šaltinis yra pasitelkiamos kandidatų į prezidentus debatų laidos. Tiriami kandidatų pasisakymai prieš 2009 m., 2014 m. ir 2019 m. rinkimus LRT organizuojuose rinkimų debatuose skirtuose užsienio ir saugumo politikos temoms. Prezidento rinkimams skirti debatai, kaip šaltinis, pasirinkti neatsitiktinai - tiek 2009 m., tiek 2014 m. ir 2019 m. LRT transliuotose debatų laidose dalyvavo visi kandidatai, o visų laidų metu kiekvienas iš kandidatų turėjo vienodas sąlygas (tiek pat laiko) išsakyti savo poziciją atsakydami į laidos vedėjo pateikiamus klausimus. Jei rinkimų programų dokumentai leidžia pamatyti, kiek dėmesio, lyginant su kitomis sritimis, kandidatai į prezidentus skyrė užsienio ir saugumo politikos temoms, tai rinkimų debatų laidos suteikia galimybę geriau suprasti, koks tiksliai buvo kiekvieno iš dalyvių požiūris šiais klausimais bei juos palyginti. Taip pat, reikia paminėti, kad tiek 2009 m., tiek 2014 m. LRT organizuoti debatai vyko prieš pat pirmąjį prezidento rinkimų turą, todėl leidžia įvertinti visų kandidatų požiūrį į Rusiją ir jos keliamas grėsmes Lietuvos saugumui jau po Sakartvelo-Rusijos konflikto ir Krymo aneksijos ir karo Donbase pradžios.

Tiek 2009 m., tiek 2014 m. kandidatais į prezidentus buvo patvirti 7 asmenys (2009 m. - Dalia Grybauskaitė, Valdemaras Tomaševskis, Loreta Graužinienė, Algirdas Butkevičius, Česlovas Ježerskas, Kazimira Danutė Prunskienė, Valentinas Mazuronis (VRK, 2009), 2014 m. - Dalia Grybauskaitė, Zigmantas Balčytis, Artūras Zuokas, Bronis Ropė, Naglis Puteikis, Artūras Paulauskas ir Valdemaras Tomaševskis (VRK, 2014)), 2019 m. - devyni (Arvydas Juozaitis, Mindaugas Puidokas, Vytenis Povilas Andriukaitis, Naglis Puteikis, Ingrida Šimonytė, Valdemaras Tomaševskis, Valentinas Mazuronis, Saulius Skvernelis ir Gitanas Nausėda (VRK, 2019)).

Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos mokslinėje literatūroje

Nuo 1993 m. pradėti rengti prezidento rinkimai, nepaisant didelės prezidento institucijos svarbos šalies politinėje sistemoje, pastaraisiais dešimtmečiais retai sulaukia didesnio dėmesio akademinėje literatūroje (Jastramskis, 2020, p. 10). Dar mažiau politologijos ir kitų sričių mokslininkų dėmesio tenka prezidento rinkimų kampanijoms. Kandidatų retoriką rinkimų kampanijų laikotarpiu nagrinėjantys moksliniai darbai dažnu atveju tiria ankstyvųjų (daugiausia akademikų dėmesio sulaukia 2002 m. vykę prezidento rinkimai) bei pastarųjų (2019 m.) prezidento rinkimų kampanijas, todėl šiuo darbu, kuriame yra atliekama 2009 m., 2014 m. ir 2019 m. rinkimų kampanijų lyginamoji analizė, yra siekiama bent iš dalies užpildyti šią Lietuvos politologinės literatūros spragą. Iki šiol nėra publikuota nei vieno mokslinio straipsnio, kuris būtų skirtas ištirti kandidatų į prezidentus pasisakymus konkrečiai Rusijos ir jos keliamos saugumo grėsmės nacionaliniam saugumui temomis - jos, moksliniuose darbuose nagrinėjančiuose rinkimų kampanijas, pasirodo nebent kaip šalutinės.

Negatyvios informacijos naudojimą politinės kampanijos metu ir jos įtaką rinkėjų aktyvumui, savo darbe „Negatyvumas Lietuvos prezidento rinkimų kampanijose; mobilizuoja ar demobilizuoja rinkėjus?“ nagrinėja Ingrida Unikaitė (2008). Straipsnyje, tiriančiame 1997 m. ir 2002 m. rinkimų į prezidentus kampanijas, dėmesys koncentruojamas į negatyvius kandidatų pasisakymus vienas kito atžvilgiu, o Rusijos grėsmė yra įvardijama kaip vienas iš veiksnių, kandidatų naudotų diskredituoti savo konkurentus.

Apie Rusijos atspindžius 2002 m. prezidento rinkimų kampanijoje užsimena ir Lauras Bielinis (2003) savo išsamioje šiems rinkimams skirtoje monografijoje „Prezidento rinkimų anatomija“. L. Bielinio atlikta kandidatų į prezidentus pasisakymų ir veiksmų prieš rinkimus apžvalga atskleidė, kad nors Rusijos veiksny buvo sutinkamas kandidatų retorikoje, visgi, kaimyninė valstybė kandidatų į prezidentus dažniausiai buvo minima ne valstybės saugumo, bet galimo bendradarbiavimo ir istorinio teisingumo atstatymo kontekste.

2002 m. prezidento rinkimų kampaniją savo darbe „Prezidento rinkimai 2002: Lietuva pokomunistinių šalių kontekste“ taip pat tiria Živilė Šatūnienė (2003). Siekdama, be kitų dalykų, išsiaiškinti, kokios įtakos kandidatų į prezidentus skaičius turėjo rinkimų agitacijos pobūdžiui bei, bandydama nustatyti ar minėti rinkimai buvo „tipiški pokomunistiniai“, autorė lygina juos su rengtais kitose pokomunistinėse šalyse.

Kandidatų į prezidentus rinkimų programas, šio darbo apimtyje esančių, 2014 m. prezidento rinkimų kampanijos metu, straipsnyje „Įrodymais grįsta politika: Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos 2014 m. atvejo analizė“ tiria Vincas Grigas ir Simona Juzėnienė (2015). Publikacijos autoriai siekia atsakyti į klausimą ar kandidatų į prezidentus teikiami siūlymai valstybės valdymo klausimais yra grindžiami faktais. Saugumo ir kandidatų požiūrio į Rusiją temos darbe nėra plačiau plėtojamos - kelios kandidatų citatos šia tema yra pasitelkiamos atsakyti į tyrimo klausimą, bet ne platesniam kandidatų požiūrio į Rusiją ar jos keliamas grėsmes ištyrimui.

Trijų populiariausių pagal apklausas kandidatų į prezidentus per 2019 m. rinkimus rinkimų programos ir jų publikuotus interviu, savo darbe „Konfliktinės komunikacijos raiška Lietuvos prezidento rinkimų diskurse“ analizuoja Vilma Linkevičiūtė (2020). Straipsnyje, pasitelkiant lingvistinę politinio diskurso analizę, ją derinant su retorinės analizės metodu, tiriama konfliktinės komunikacijos raiška kandidatų į prezidentus politiniame diskurse.

2009 m., 2014 m. ir 2019 m. prezidento rinkimų kampanijos

2009 m. kandidatų į prezidentus rinkimų programos. 2008 m. Lietuvą užklupusi pasaulinė finansų krizė palietė didelę dalį šalies namų ūkių. Pablogėjusi gyventojų finansinė padėtis atspindėjo ir kandidatų į prezidentus rinkimų programose. Socialiniai klausimai, tradiciškai nelaikomi pagrindine prezidento veiklos sritimi, dominavo visų kandidatų rinkimų programose. Tuo tarpu, užsienio politikos bei saugumo temos, dažnu atveju sulaukė daug mažiau kandidatų į prezidentus dėmesio.

Lyginant visų kandidatų rinkimų programas, pastebėtina, kad nors visi sutarė dėl Lietuvos pasirinktos provokarietiškos geopolitinės krypties, priklausymo NATO ir Europos Sąjungai, nei vienas iš kandidatų savo rinkiminėje programoje tiesiogiai neįvardijo Rusijos, kaip grėsmės Lietuvos nacionaliniam saugumui. Galima pastebėti, kad dalis kandidatų savo programose Rusijos apskritai neminėjo, o kiti minėjo retai - vietoj to, dažnu atveju buvo vartojami platesni „Rytų Europos valstybių“, „kaimyninių valstybių“ ir panašūs terminai. Kandidatų į prezidentus retorikoje dominavo pragmatiškumo siekis, kas bent iš dalies galėjo būti sąlygota sunkios to meto šalies ekonominės situacijos.

Kandidatai V. Tomaševskis ir K. D. Prunskienė savo rinkiminėse programose akcentavo kaimyninių šalių, ir konkrečiai Rusijos, kaip lietuviško eksporto rinkos, svarbą (V. Tomaševskio rinkimų programa, 2009, p. 69; K. D. Prunskienės rinkimų programa, 2009, p. 62). Būtinybę gerinti santykius su šia šalimi bei ekonominio bendradarbiavimo su Rusija naudą, taip pat, pabrėžė Č. Jezerkas (Č. Jezerko rinkimų programa, 2009, p. 49). Kitas kandidatas į prezidentus, A. Butkevičius, ne tik akcentavo būtinybę gerinti santykius su Rytų kaimynėmis, taip „*sudarant geresnes sąlygas <...> produkcijos eksportui*“, bet ir, nepaisant Rusijos - Sakartvelo konflikto, pasisakydamas už aktyvų Lietuvos dalyvavimą Europos Sąjungos ir Rusijos strateginės partnerystės įgyvendinime, siūlė „*panaudoti Lietuvos geopolitinę padėtį siekiant suartinti ES su naujomis kaimynėmis bei Rusija*“. Anot A. Butkevičiaus, „*Lietuvos bendradarbiavimą su Rusija turime grįsti europietiškomis vertybėmis, kreipiant žvilgsnį ne į praeitį, o į ateitį*“ (A. Butkevičiaus rinkimų programa, 2009, pp. 38, 43). Kiti kandidatai (L. Graužinienė, V. Mazuronis) savo rinkiminių programų tekstuose tiesiogiai Rusijos neminėjo, visgi pabrėžė, kad yra svarbu „*geri pragmatiški, naudingi santykiai su kaimyninėmis valstybėmis*“ (L. Graužinienės rinkimų programa, 2009, p. 45) bei, kad „[jam tapus prezidentu] *Lietuva ir toliau sieks naudingo Lietuvos bendradarbiavimo su kitomis Rytų Europos šalimis*“ (V. Mazuronio rinkimų programa, 2009, p. 54). D. Grybauskaitės požiūriu į Rusiją, remiantis vien kandidatės rinkimine programa, nustatyti nėra galimybės - nei Rusija, nei bendresnis, Rytų Europos valstybių, terminas jos programoje nebuvo vartojamas. Vietoj to, kalbėdama apie užsienio politiką, D. Grybauskaitė akcentavo „*geografinės ir politinės pusiausvyros*“ svarbą (D. Grybauskaitės rinkimų programa, 2009, p. 48) - ką galima suprasti, kaip kritiką tuometio prezidento Valdo Adamkaus greitam ir aktyviam įsitraukimui į Sakartvelo - Rusijos konfliktą, kuris nulėmė pablogėjusius santykius tarp Lietuvos ir Europos Sąjungos (Park ir Confortola, 2021, p. 10).

Jei nei vienas iš kandidatų savo rinkiminėje programoje neminėjo Rusijos, kaip grėsmės nacionaliniam saugumui, tai dalis jų, kaip tokią grėsmę, įvardijo šalies vidaus problemas - A. Butkevičius labiausiai akcentavo socialinius klausimus (A. Butkevičiaus rinkimų programa, 2009, p. 44), o K. D. Prunskienė - aukštą nusikalstamumo lygį šalyje. Pastaroji kandidatė buvo vienintelė, kuri atvirai išreiškė abejonę dėl bet kokios išorės grėsmės Lietuvos saugumui - savo rinkiminėje programoje K. D. Prunskienė teigė, kad „*retas kuris suabejvoja mūsų sienų ir krašto saugumu*“ bei pridūrė, kad „*Lietuvos išorinį saugumą užtikrina dalyvavimas NATO*“ (K. D. Prunskienės rinkimų programa, 2009, p. 62). Kandidatų retorika grėsmių nacionaliniam saugumui tema (arba šios temos ignoravimas) rinkimų programų dokumentuose leidžia daryti išvadą, jog Rusija kandidatų į prezidentus nebuvo vertinama kaip realiai kelianti grėsmę Lietuvos saugumui.

Atlikta kandidatų į prezidentus rinkimų programų dokumentų analizė parodė, kad kandidatai į prezidentus optimistiškai vertino bendradarbiavimo su Rusija idėją. Ne vienas jų pabrėžė ekonominio bendradarbiavimo su šia šalimi naudą Lietuvai, kuri tuo metu išgyveno ekonominio nuosmukio laikotarpį.

Bendrai vertinant visas rinkimų programas, galima daryti išvadą, jog jose apie Rusiją buvo kalbama galimo bendradarbiavimo, bet ne nacionalinio saugumo, kontekste.

2009 m. kandidatų į prezidentus debatai. Likus kiek mažiau nei trims savaitėms iki rinkimų dienos, balandžio 27 d., LRT rengtuose tiesioginiuose kandidatų į Lietuvos Respublikos Prezidentus debatuose skirtuose užsienio politikai („Prezidento rinkimai 2009: kaip kandidatai „vairuotų“ užsienio politikos vairą?“), juose dalyvavusių kandidatų nuomonės, kalbant apie Rusiją, sutapo daugeliu klausimų.

Galima pastebėti, kad visuomeninio transliuotojo eteryje kalbėdami apie užsienio politiką, kandidatai vienbalsiai pasisakė už tai, kad Lietuvos užsienio politika turi būti orientuota į pragmatiškumą ir ekonominės naudos užtikrinimą šalies gyventojams. Ši nuomonė vyravo ir kalbant apie Rusiją - buvo pabrėžiama plati šios šalies rinka, energetiniai resursai. Nei vienas iš kandidatų, kaip ir rinkimų programų dokumentuose, tiesioginių LRT debatų metu neįvardijo Rusijos kaip grėsmės šalies nacionaliniam saugumui.

Kandidatai D. Grybauskaitė ir V. Mazuronis teigė, kad vertybių paminti nereikia, bet santykiuose su Rusija pragmatiškumas turi būti prioritetu. Anot V. Tomaševskio, santykiai su Rusija turi būti „švelnesni“, ir siūlė „kaip [įmanoma] greičiau“ įvesti bevizį režimą su Baltarusija ir Kaliningrado sritimi. Pasak K. D. Prunskienės, „reikia mažiau nepasitikėjimo“ ir aktyviau skatinti ekonominį bendradarbiavimą ne tik su Rusija, bet ir su Baltarusija. A. Butkevičius kritikavo tuometį prezidentą V. Adamkų, kad šis, anot kandidato, per pastaruosius dešimt metų su Lenkijos prezidentu buvo susitikęs net „trisdešimt tris kartus“, o į Rusiją nuvykta nebuvo nei karto (laidos vedėjas pataisė kandidatą, kad V. Adamkus su Rusijos prezidentu visgi buvo susitikęs). Č. Jezerskas, kalbėdamas apie Rusiją, teigė, kad bendravimo su šia šalimi pavyzdį turime imti iš didžiųjų Europos Sąjungos valstybių ir tikino, kad pirkdama energetinius resursus iš Rusijos Lietuva nuo jos priklausoma netaptų.

Debatų metu kandidatų tarpe vyravo skepticizmas dėl Lietuvos, kaip regiono lyderės, vaidmens. Kandidatai į prezidentus nevengė aštriai kritikuoti Lietuvos sau iškelto lyderystės Europos Rytuose tikslo ir, konkrečiai, aktyvaus Lietuvos išitraukimo į Sakartvelo-Rusijos konfliktą. L. Graužinienė, kalbėdama apie šalies paramą Sakartvelui konflikte su Rusija, teigė, kad Lietuvos reakcija buvusi „per greita ir nepamatuota“. Anot kandidatės, prezidento V. Adamkaus užsienio politika „patyrė fiasko“ ir turėjo neigiamos įtakos Lietuvos žmonių gerovei. Su tuo, kad Lietuvos užsienio politika Rytuose nepasiekė savo tikslų, sutiko ir kandidatas į prezidentus Č. Jezerskas. K. D. Prunskienė, komentuodama Lietuvos lyderystę Europos Rytuose, teigė, jog „per daug dėmesio skirdami kitų šalių tarpusavio santykiams <...> ženkliau nepasistūmėjom sprendžiant savo nacionaliniams interesams svarbius dalykus“. Anot kito kandidato, A. Butkevičiaus, yra reikalinga išlaikyti užsienio politikos tęstinumą remiant demokratinius procesus Rytų Europos šalyse, visgi jis akcentavo, kad „nereikia išsišokti“, kaip pavyzdį pateikdamas Lietuvos veto Europos Sąjungos ir Rusijos partnerystės sutarčiai. Šiai minčiai pritarė L. Graužinienė ir V. Mazuronis. „Lietuva kartais išsišokdavo netgi prieš visą Europos Sąjungą <...> pastatydama <...> Europos Sąjungos didžiąsias valstybes į tam tikrą nepatogią poziciją“ - debatų metu teigė pastarasis kandidatas, o, anot L. Graužinienės, „Lietuva yra per maža valstybė diktuoti madas užsienio politikoje“, leisdama suprasti, kad tiek kalbant apie dvišalius santykius su Rusija, tiek JAV, užuot vykdžiusi atskirą užsienio politiką, Lietuva turi laikytis bendros Europos Sąjungos pozicijos. Tuo tarpu kita kandidatė, 2009 m. prezidento rinkimus laimėjusi Dalia Grybauskaitė, debatų metu kėlė klausimą ar apskritai Lietuvos lyderystė Rytų Europoje yra tikra. „Ne demonstruoti aktyvumą ir ne demonstruoti užsienio politikos laimėjimus mūsų vidaus rinkoje, būti lyderiais ne tik žodžiais, bet kad lyderiais mus matytų kitos šalys“ apie šalies užsienio politiką kalbėjo kandidatė, pridurdama, jog „iliumizija“ ir „išikalbėjimas“, bet ne „realybė“ yra tai, kad Lietuva yra geriausia Rytų Europos regiono ekspertė.

Apibendrinant, galima pastebėti, kad net ir po Sakartvelo-Rusijos konflikto, kandidatai į prezidentus ir toliau vertino Rusiją kaip partnerę su kuria yra reikalinga gilinti bendradarbiavimą, bet ne kaip agresorę keliančią grėsmę taip pat ir Lietuvos nacionaliniam saugumui. Atvirkščiai, aktyvus tuomečio prezidento V. Adamkaus vaidmuo Sakartvelo-Rusijos konflikte, palaikant Sakartvelą ir smerkiant Rusijos veiksmus, susilaukė vienbalsės ir itin griežtos debatų dalyvių kritikos.

2014 m. kandidatų į prezidentus rinkimų programose. 2014 m. kandidatų į prezidentus rinkimų programose, be socialinių, kultūros, švietimo ir kitų, tradiciškai aptariamų sričių, nemažai dėmesio sulaukė tuo metu itin aktuali buvusi - emigracijos ir išeivijos tema². Šalies saugumo klausimai - dažnu atveju plačiai aptariami nebuvo. Dar mažiau dėmesio sulaukė Rusija - apie jos keliamą grėsmę šalies nacionaliniam saugumui savo rinkimų programoje užsiminė vos vienas iš kandidatų į prezidentus (N. Puteikis). Kalbėdami apie užsienio politiką, kandidatai dažnu atveju vartojo platesnes, „Rytų kaimynų“, „kaimynų“ ir „Rytų Europos regiono“ sąvokas, kas neleidžia, remiantis vien rinkimų programų dokumentais, nustatyti ar kandidatų siūlymai gerinti santykius su kaimyninėmis valstybėmis, be kitų šio regiono valstybių, taip pat apėmė ir Rusiją. Tai, jog rinkimų programose Rusija ir su ja susijusios saugumo grėsmės dažnu atveju nebuvo minimos išvis, gali būti aiškinama tuo, kad kandidatų rinkimų programos (arba bent dalis jų) galėjo būti ruošiamos ir paviešintos dar iki 2014 m. kovo pradžioje Rusijos įvykdytos Krymo aneksijos.

Nors kandidatai į prezidentus savo rinkimų programose dažnu atveju nebuvo linkę įvardinti potencialių išorės grėsmių šalies nacionaliniam saugumui, visgi kai kurie iš jų (A. Balčytis, N. Puteikis) pabrėžė tinkamo krašto apsaugos sistemos finansavimo svarbą. Jei Z. Balčytis apsiribojo bendresnio pobūdžio siūlymu „*skirti reikiamas lėšas krašto gynybai*“ (Z. Balčytis rinkimų programa, n.d., p. 4), tai, kalbėdamas apie krašto apsaugos sistemos finansavimą, N. Puteikis buvo konkretnesnis - pasak jo, „*norint <...> užtikrinti Lietuvos saugumą naujų grėsmių bei iššūkių akivaizdoje*“, be kitų priemonių, yra reikalinga „*artimiausiu metu padidinti finansavimą krašto apsaugai iki 2 proc. bendrojo vidaus produkto*“. Pastarasis kandidatas išsiskyrė tuo, kad, kitaip nei likusieji, kurių programos yra apžvelgiamos šiame darbe³, savo rinkimų programos dokumente ne tik užsiminė apie Rusijos keliamą karinę grėsmę Lietuvos saugumui, teigdamas, kad reikia „*nuosekliai kelti Karaliaučiaus krašto demilitarizavimo klausimą*“, bet ir pateikė pasiūlymų kaip, jam tapus prezidentu, būtų pertvarkoma šalies kariuomenė (N. Puteikio rinkimų programa, n.d., p. 8-9). N. Puteikis, kaip ir A. Paulauskas, akcentavo Lietuvos lyderystės Rytuose svarbą. Pasak A. Paulausko, „*formuoti Lietuvos kaip patikimos strateginės partnerės, aktyvios užsienio politikos veikėjos bei didelio ekonominio potencialo šalies įvaizdį Europos ir NATO šalyse*“, yra reikalinga „*kurti bei skatinti lyderiavimą visame Rytų Europos regione*“ bei „*operatyviai reaguoti į neramumus*“ (A. Paulausko rinkimų programa, n.d., p. 2). Tuo tarpu, N. Puteikis teigė, kad svarbu ne tik „*aktyviau imtis Rytų partnerystės programų*“, bet ir „*atkurti ir išplėtoti ryšius*“ su demokratinėmis jėgomis Rusijoje ir Baltarusijoje (N. Puteikio rinkimų programa, n.d., p. 9).

Dalies kandidatų (D. Grybauskaitės, A. Zuoko, B. Ropės) rinkimų programų dokumentai buvo nedidelės, iki vieno puslapio, apimties, todėl juose glaustai išdėstytos rinkimų programos gairės neleisdžia susidaryti platesnio vaizdo apie kandidatų požiūrį į užsienio politiką, krašto apsaugą ir, konkrečiai, Rusiją bei jos keliamas grėsmes šalies nacionaliniam saugumui. Visgi, pastebėtina, kad tiek A. Zuokas, tiek B. Ropė (kaip ir A. Paulauskas), kalbėdami apie užsienio politiką, pabrėžė gerų santykių su kaimyninėmis valstybėmis, kurių konkrečiai neįvardijo, svarbą (A. Zuoko rinkimų programa, n.d., p. 1; B. Ropės rinkimų programa, n.d., p. 1).

2014 m. kandidatų į prezidentus debatai. Prieš pirmąjį rinkimų turą, gegužės 8 d., LRT transliuoti kandidatų į prezidentus debatai („Kandidatų į Lietuvos Respublikos Prezidentus debatai 2014. Tema užsienio ir saugumo politika“) parodė, kad didžioji daugumą kandidatų, po įvykusios Krymo aneksijos ir prasidėjus karui Donbase, Rusiją vertino kaip agresorę, galimai keliančią grėsmę ir Lietuvos nacionaliniam saugumui.

Su pastaruoju teiginiu atvira nesutiko vos vienas iš kandidatų į prezidentus - V. Tomaševskis. Jis teigė nematantis „*realios grėsmės iš Rusijos*“ bei, kalbėdamas apie įvykius Ukrainoje, pridūrė, kad „*mes kartais*

² 2013 m. kovo mėnesį Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas išaiškino, kad nepakeitus Konstitucijos, po nepriklausomybės atkūrimo iš šalies išvykusiems Lietuvos piliečiams nėra galimybės įstatymu išsaugoti Lietuvos pilietybę, jei jie įgijo kitos užsienio valstybės pilietybę.

³ Šiame darbe yra apžvelgiamos šešių kandidatų į prezidentus (D. Grybauskaitės, Z. Balčytis, A. Paulausko, A. Zuoko, N. Puteikio, B. Ropės) 2014 m. rinkimų programos. V. Tomaševskio 2014 m. rinkimų programos dokumento šio straipsnio autorei gauti nepavyko.

patys provokuojame Rusiją“, todėl „reikia savo kaimyną [Rusiją] suprasti“. Nors, kaip minėta, visi kandidatai, išskyrus V. Tomaševskį, kuris Rusijos įvykdytą Krymo aneksiją lygino su Kosovo atsiskyrimu nuo Serbijos, vienareikšmiškai pasmerkė Rusijos veiksmus Ukrainoje, visgi kandidatų požiūris reikšmingai išsiskyrė kalbant apie tai, kokią poziciją santykiuose su Rusija turėtų užimti Lietuva. Kol dalis kandidatų pabrėžė Lietuvos karinio bendradarbiavimo su strateginiais partneriais NATO ir Europos Sąjungoje svarbą, šalyje dislokuotų sąjungininkų pajėgų didinimą, didesnę finansavimą krašto apsaugai bei gynybos planų sukūrimą (N. Puteikis, A. Paulauskas, B. Ropė, D. Grybauskaitė), kiti, taip pat, laikėsi nuomonės, kad prie šalies saugumo užtikrinimo prisidėtų nuosaikesne retorika Rusijos atžvilgiu bei didesnių konfrontacijų vengimas.

B. Ropė, kritikuodamas Žaliojo tilto skulptūrų nukėlimą Vilniuje, siūlė Lietuvai pasimokyti iš Estijos „klaidų“, kuomet buvo nukelta bronzinio kario skulptūra - anot B. Ropės, „reikia gerbti kaimynus [Rusiją] ir žinoti jų mentalitetą, kad paskui neatsirastų problemų ten kur jų gali nebūti“. Pastarasis kandidatas, taip pat, pabrėžė tautinių mažumų vaidmens svarbą santykiuose su Rusija - pasak B. Ropės, vertinant tai, kas vyksta Ukrainoje, yra svarbu „surasti su tautinėm mažumom bendrą kalbą, kad neiškiltų jokie <...> nesutariamai“, kurie taptų pretekstu įsikišti „Rusijai kaip gelbėtojai“. Šąsąją tarp šalies gyventojų, neapsiribojant vien tautinėmis mažumomis, nuotaikų ir grėsmės nacionaliniam saugumui akcentavo ir V. Tomaševskis, kaip pavyzdį pateikdamas Vakarų Ukrainą, kuriai, anot kandidato, grėsmės nėra „kadangi žmonės yra patenkinti savo valdžia“, o „ten kur buvo nepatenkinti [Rytų Ukrainoje] - ten yra grėsmė“. Pastarasis kandidatas, kaip ir A. Zuokas, ragino Lietuvos politikus atsakyti aštresnės retorikos Rusijos atžvilgiu. V. Tomaševskis kritikavo debatų metu nuskambėjusį Rusijos, kaip nedemokratinės valstybės, įvardijimą, teigdamas, kad „būtent nuo tokių pasisakymų prasideda problemos“, nes, anot V. Tomaševskio, „Rusija renka savo valdžią demokratiškuose rinkimuose“. A. Zuoko kritika, dėl jo nuomone netinkamos retorikos, buvo nukreipta į tuometę prezidentę D. Grybauskaitę ir kitus valstybės užsienio politikos formuotojus. Kandidatas į prezidentus, kalbėdamas apie šalies vadovės nuotrauką, kurioje ji užfiksuota šaudanti iš kulkosvaidžio, teigė, kad ši buvo panaudota Kremliaus siekiant nuteikti eilinius Rusijos gyventojus prieš Lietuvą, todėl, pasak A. Zuoko, „paprastas rusas, kuris turėtų būti mūsų draugas ir mūsų simpatikas, [dabar] mato, kad kitos valstybės prezidentas jam grasina“. Pastarasis kandidatas, taip pat, teigė, kad dėl Lietuvos valdžios atstovų vykdytos „supriešinančios“ ir „provokuojančios konfliktus“ politikos, jiems „tenka atsakomybė ir už tai, kad šiandien <...> Kryme yra Putino tankai ir Rusijos kariuomenės tankai yra Rytų Ukrainoje“. Iš kandidatų pasisakymų matyti, jog dalis jų Rusijos agresiją prieš Ukrainą vertino kaip bent iš dalies „išprovokuotą“ pačios Ukrainos ar tam tikrų trečiųjų šalių (Lietuvos) veiksmų.

Kandidatų nuomonės reikšmingai išsiskyrė ir kalbant apie energetinę nepriklausomybę nuo Rusijos. D. Grybauskaitė ir Z. Balčytis, kalbėdami apie energetinę šalies nepriklausomybę, teigė, kad „tai nėra <...> vien ekonominė nauda, tai yra mūsų valstybės saugumo klausimas“ (Z. Balčytis) bei kad „energetinis valstybės savarankiškumas - tai politinis savarankiškumas“ (D. Grybauskaitė). Tiek D. Grybauskaitė, tiek Z. Balčytis akcentavo naujai įsigyto suskystintųjų gamtinių dujų laivo-saugyklos „Independence“ svarbą, o D. Grybauskaitė, sprendimą įsigyti laivą, vadino savalaikiu, kurio „mums pavydi visi europiečiai“ ypač matant tai, „ką dabar daro Rusija su Ukraina <...> tiekiant dujas ir kaip naudoja šį įrankį“. Dalis kandidatų (A. Zuokas, A. Paulauskas) kritikavo projektą kaip per brangų, o A. Zuokas jį pavadino „paminklu politinei korupcijai“. Taigi, kol vieni kandidatai į prezidentus, kalbėdami apie energetinius išteklius, labiausiai akcentavo energetinės nepriklausomybės nuo Rusijos svarbą, kiti, tuo tarpu, kritikavo tuometę valdžią dėl, anot jų, per brangių energetinių projektų.

Dalis kandidatų į prezidentus taip pat negailėjo kritikos valdžios atstovams ir dėl aukštų energijos išteklių kainų šalyje, o tai spręsti siūlė vystant dialogą su Rusija. Anot A. Paulausko, valdžios atstovų nenoras kalbėtis su Rusija lėmė tai, kad „Lietuvos žmonės penkerius metus mokėjo brangiausių kainą Europoje už dujas“, V. Tomaševskis bendradarbiavimo energetikos srityje su Rusija pavyzdį Lietuvai siūlė imti iš Vokietijos, o A. Zuokas teigė, kad „kuo daugiau mūsų vadovai kariauja su Rusija - tuo Rusijai naudingiau“, nes „per pastaruosius penketą metų Lietuvos gyventojai permokėjo už dujas tiekiamas iš „Gazprom“ 5 mili-

įvardus litų“ ir „tokia suma Lietuva pastiprino karinį [Rusijos] pajėgumą“. Iš kandidatų pasisakymų matyti, kad, nepaisant Rusijos veiksmų Ukrainoje, dalis jų santykiuose su Rusija pirmenybę teikė pragmatiškumui, bet ne vertybinės pozicijos, dėl Rusijos pradėto karo Ukrainoje, parodymui.

Nors dauguma kandidatų į prezidentus, po Krymo aneksijos ir prasidėjus karui Donbase, Rusiją pradėjo vertinti kaip agresorę, galimai keliančią pavojų ir Lietuvos nacionaliniam saugumui, visgi kandidatų požiūris į tai kokią poziciją santykiuose su šia šalimi turi užimti Lietuva, smarkiai išsiskyrė. Kol vieni debatų dalyviai akcentavo karinių pajėgumų didinimą ir energetinės nepriklausomybės nuo Rusijos užsitikrinimą, kiti bent dalį kaltės dėl Krymo aneksijos ir karo Donbase priskyrė pačiai Ukrainai (taip pat ir Lietuvai) ir, siekiant išvengti panašaus scenarijaus Lietuvoje, ragino vengti bet kokių aštresnių konfrontacijų su Rusija. Įvykiai Ukrainoje daliai kandidatų į prezidentus neatrodė kliūtis vystyti glaudesnę dvišalį bendradarbiavimą su Rusija energetikos srityje - ne vienas jų kritikavo tuometę šalies valdžią dėl nenoro kalbėtis su Rusija, kas, anot jų, nulėmė išaugusias energijos išteklių kainas Lietuvos gyventojams.

2019 m. kandidatų į prezidentus rinkimų programos. Savo rinkimų programose kandidatai į prezidentus, kaip įprasta, daugiausia dėmesio skyrė socialiniams klausimams bei to meto aktualijų - gyventojų skaičiaus mažėjimo, socialinės atskirties didėjimo, Europos Sąjungos federalizacijos, pabėgėlių krizės ir kitų, aptarimui. Nors visi kandidatai, kurių pilnos apimties rinkimų programos yra viešai prieinamos ir yra apžvelgiamos šiame poskyryje⁴, programiniuose dokumentuose skyrė dėmesio savo požiūrio į santykius su Rusija ir (arba) šios šalies keliamą saugumo grėsmių aptarimui, visgi, reikia paminėti, kad kol vieni šia tema buvo linkę išsiplėsti, kiti - apsiribojo vos keliais sakiniais.

Dauguma kandidatų į prezidentus savo rinkimų programose tiesiogiai arba netiesiogiai įvardijo Rusiją kaip agresorę, potencialiai keliančią grėsmę ir Lietuvos nacionaliniam saugumui. Visgi, pastebėtina, kad daliai kandidatų tai neatrodė kliūtis grįžti prie glaudesnio bendradarbiavimo su šia šalimi. Savo rinkimų programose kandidatai į prezidentus palietė įvairius santykių su Rusija aspektus, aptarė saugumo situaciją regione bei tai, koks turėtų būti atsakas į Rusijos vykdomą agresyvią politiką kaimyninių valstybių atžvilgiu.

Kalbėdamas apie saugumo situaciją regione kandidatas į prezidentus V. P. Andriukaitis ją apibūdino kaip „sudėtingą“ bei pridūrė, kad „*ilgalaikiu iššūkiu Lietuvos saugumui išlieka neprognozuojami šiandieninės Rusijos veiksmai, nukreipti prieš NATO šalių gynybinių pajėgumų stiprinimą*“. Anot kandidato, „*auga Rusijos karinė galia ir hibridinis aktyvumas*“ bei „*stiprėja jos pasirengimas naudoti taikių ir demokratiškų valstybių atžvilgiu konvencines ir nekonvencines invazijos priemones*“ (V. P. Andriukaičio rinkimų programa, 2019, p. 16). „Grėsmė“ Rusijos valdžią įvardijusi I. Šimonytė teigė, kad „*Kremlius nebeslepia savo intereso virti destruktivią košę Vakaruose ir atakuoti demokratines vertybes visais frontais*“ (I. Šimonytės rinkimų programa, 2018). N. Puteikis, savo ruožtu, siūlė „*aktyviai veikiant Europos Sąjungos struktūrose <...> nuosekliai kelti Karaliaučiaus krašto demilitarizavimo klausimą*“ (N. Puteikio rinkimų programa, 2019). Vertindamas šalies saugumo situaciją to meto grėsmių akivaizdoje, V. P. Andriukaitis teigė, jog „*jau penkiolika metų dalyvaudami NATO, susikūrė tokios saugumo galimybės, kokių Lietuva neturėjo per visą savo istoriją*“ (V. P. Andriukaičio rinkimų programa, 2019, p. 14). Su mintimi, kad Lietuva yra kaip niekad saugi savo rinkimų programoje sutiko ir M. Puidokas - anot kandidato, be kitų dalykų, padidėję investicijos į krašto gynybą ir „*vis glaudesni ryšiai su sąjungininkais*“ nulėmė, kad „*nuo pergalės Žalgirio mūšio lauke nebuvo tokie saugūs*“ (M. Puidoko rinkimų programa, n.d.). Apibendrinant, galima teigti, jog dauguma kandidatų sutarė dėl Rusijos keliamos grėsmės šalies nacionaliniam saugumui. Ne vienas jų tuo pat metu pabrėžė, kad nepaisant išaugusios Rusijos grėsmės, Lietuva dar niekada nebuvo tokia saugi - pirmiausia dėl narystės NATO ir šios organizacijos teikiamų saugumo garantijų.

Plataus kandidatų palaikymo sulaukė aktyvus Lietuvos įsitraukimas į Rytų partnerystės programą. V. P. Andriukaitis savo rinkimų programoje teigė, kad yra reikalinga „*suteikti naują impulsą Rytų partne-*

⁴ Šiame poskyryje yra apžvelgiamos šešių kandidatų į prezidentus (A. Juozaičio, M. Puidoko, V. P. Andriukaičio, N. Puteikio, I. Šimonytės ir V. Tomaševskio) rinkimų programos. V. Mazuronio, S. Skvernelio ir G. Nausėdos rinkimų programų dokumentų šio straipsnio autorei gauti nepavyko.

rystei“, nes, pasak kandidato, „nuoseklus Ukrainos, Sakartvelo ir Moldovos, taip pat kitų Rytų partnerystės šalių demokratėjimas, saugumo stiprinimas, ekonomikos augimas ir judėjimas europinių struktūrų link yra svarbus Lietuvos saugumo interesas“ (V. P. Andriukaičio rinkimų programa, 2019, p. 16). Anot I. Šimonytės, šiandien „esame saugūs Vakarų solidarumo dėka“, o „mūsų uždavinys Vakaruose – Vakarų investicijos į sėkmę Ukrainoje, Sakartvele, Moldovoje“, kuri, anot kandidatės „galėtų būti postūmis ir pokyčiams Rusijoje“ (I. Šimonytės rinkimų programa, 2018). Šiai minčiai pritarė ir A. Juozaitis. Kandidatas į prezidentus teigė, kad „karinės ir saugumo priemonės sudaro <...> prielaidas NATO šalims toliau ramiai kalbėtis su Rusija dėl Ukrainos teritorinio vientisumo atkūrimo“ bei „destabilizacinių veikslių jos atžvilgiu nutraukimo“, o „rūpindamasi Ukrainos padėtimi, Lietuva rūpinasi ir savo pačios, ir netgi Rusijos ateitimi“ (A. Juozaičio rinkimų programa, 2019, p. 17). Lietuvos išitraukimas į Rytų partnerystės programą kandidatų į prezidentus buvo matomas ne tik kaip pagalba Ukrainai, Moldovai ir Sakartvelui, bet tuo pat metu buvo pabrėžiama teigiama šių valstybių demokratėjimo bei tolesnio suartėjimas su Vakarais įtaka tiek Lietuvos saugumo situacijai, tiek politinei padėčiai Rusijoje.

Nepaisant Rusijos agresyvios politikos kaimyninių valstybių atžvilgiu, nemaža dalis kandidatų į prezidentus pasisakė už glaudesnę bendradarbiavimą su šia šalimi. Anot M. Puidoko, „santykių su Rusija nebuvimas“ yra „prastas strateginis sprendimas, kuris veda į nulinius rezultatus“ bei, pabrėždamas Lietuvos geografinę padėtį tarp Rytų ir Vakarų, ragino „tiesi tiltus, o ne juos deginti ar statyti aklinus barjerus“ (M. Puidoko rinkimų programa, n.d.). Minčiai, kad yra reikalinga gerinti santykius su Rusija pritarė ir kandidatai į prezidentus V. Tomaševskis ir V. P. Andriukaitis. Pastarasis kandidatas, kalbėdamas apie santykius su Rusija, teigė, jog „bet koks visavertis dialogas su šia kaimyne gali prasidėti tik tada, jei ji pradės rodyti pagarbą tarptautinei teisei ir demokratijos vertybėms“, visgi tuo pat metu laikėsi nuomonės, kad yra „klaidinga save izoliuoti arba vartoti agresyvią perteklinę retoriką“ Rusijos atžvilgiu. Anot V. P. Andriukaičio, „savo požiūrį į Rusiją privalome grįsti bendra ES politika“ t.y. stabdyti šios šalies agresyvius veiksmus, bet „kartu matyti Rusiją kaip partnerę kovojant su tarptautiniu terorizmu, branduolinio ginklo neplatinimu, klimato kaita“ (V. P. Andriukaičio rinkimų programa, 2019, p. 15). V. Tomaševskis, pabrėždamas ekonominio bendradarbiavimo su Rusija svarbą, teigė, jog santykiai su šia šalimi „turi būti principingi, tačiau nukreipti į bendrų interesų palaikymą ir bendradarbiavimo plėtrą“ (V. Tomaševskio rinkimų programa, n.d.) bei savo rinkimų programoje visiškai nepalietė Rusijos agresyvios politikos kaimyninių valstybių atžvilgiu temos.

Nors savo rinkimų programoje V. P. Andriukaitis nemažai dėmesio skyrė Rusijos keliamos grėsmės šalies saugumui aptarimui bei akcentavo Lietuvos lyderystės Rytų partnerystės programoje svarbą, visgi tuo pat metu kandidatas nevengė kritiškai pasisakyti apie tuometės valdžios vykdytą užsienio politiką, teigdamas, kad „Lietuva tarptautinėje arenoje jau kurį laiką yra vertinama kaip „vieno klausimo valstybė“, kas, anot kandidato, „apriboja šalies galimybes įsitraukti į svarstymus, kaip išspręsti bendresnes tarptautinės politikos problemas“ (V. P. Andriukaičio rinkimų programa, 2019, p. 14). Pasak kito kandidato į prezidentus A. Juozaičio, „į agresyvius Rusijos režimo veiksmus reikia reaguoti rimtai ir solidžiai, drauge su NATO partneriais, bendru balsu“, o „santykiai su Rusija, kaip ir su kitomis rytų valstybėmis turi būti paremti blaiviai ir apskaičiuotu dialogu, diplomatija, o ne emocijomis“ (A. Juozaičio rinkimų programa, 2019, p. 17), ką galima suprasti kaip kritiką griežtai tuometės prezidentės D. Grybauskaitės retorikai Rusijos atžvilgiu.

Atlikta analizė parodė, kad dauguma kandidatų į prezidentus savo rinkimų programų dokumentuose tiesiogiai arba netiesiogiai įvardijo Rusiją kaip agresorę, potencialiai keliančią grėsmę ir Lietuvos nacionaliniam saugumui. Ne vienas jų tuo pat metu pabrėžė, jog nepaisant išaugusios Rusijos grėsmės, Lietuva dar niekada nebuvo tokia saugi - pirmiausiai dėl narystės NATO teikiamų saugumo garantijų. Dauguma pretendentų tapti valstybės vadovais savo rinkimų programose išreiškė pritarimą aktyviam Lietuvos išitraukimui į Rytų partnerystės programą - buvo pabrėžiama teigiama Ukrainos, Moldovos ir Sakartvelo demokratėjimo bei tolesnio suartėjimo su Vakarais įtaka tiek Lietuvos saugumo situacijai, tiek politinei padėčiai Rusijoje. Nepaisant agresyvios Rusijos politikos kaimyninių valstybių atžvilgiu, ne vienas kandi-

datas į prezidentus pasisakė už glaudesnę bendradarbiavimą su šia šalimi, tai pirmiausiai grįsdami ekonomine nauda bei poreikiu laikytis bendros pozicijos su partneriais ES.

2019 m. kandidatų į prezidentus debatai. Kitaip nei prieš 2009 m. ir 2014 m. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimus, 2019 m. visuomeninio transliuotojo eteryje užsienio politikos ir šalies gynybos temos buvo aptariamoms dviejų skirtingų laidų metu. Tiek balandžio 15 d. transliuotoje specialioje užsienio politikai skirtoje rinkimų laidoje („Kandidatų į prezidentus debatai. Užsienio politika: kokios pozicijos laikytųsi būsimas prezidentas?“), tiek balandžio 18 d. - gynybos temai („Kandidatų į prezidentus debatai. Lietuvos gynyba: kokių veiksmų imtųsi būsimas prezidentas?“), kandidatai į Lietuvos Respublikos Prezidentus diskutavo Rusijos ir santykių su ja temomis. Dėl šios priežasties šiame darbo poskyryje yra analizuojami kandidatų pasisakymai abiejų šių laidų metu.

Reikia pastebėti, kad nors visi kandidatai į Lietuvos Respublikos Prezidentus aktyviai diskutavo apie šalies gynybinių pajėgumų stiprinimą ir atsparumo užsienio grėsmėms didinimą, visgi kandidatų požiūris reikšmingai išsiskyrė vertinant Rusijos keliamą grėsmę šalies saugumui bei tai, kokią poziciją santykiuose su šia šalimi turėtų užimti Lietuva.

Kalbėdami apie grėsmes šalies saugumui, kandidatai į prezidentus sutartinai pabrėžė ryšį tarp socialinės gerovės lygio šalyje ir gyventojų atsparumo išorės grėsmėms bei jų pasiryžimo ginti valstybę. Kai kurie būtent socialinės gerovės trūkumą, o ne Rusiją, įvardijo kaip didžiausią grėsmę šalies nacionaliniam saugumui. Anot V. P. Andriukaičio, palyginus su socialinėmis, „konvencinės grėsmės nėra tokios didelės“ bei tuo pat metu ragino nepaversti Lietuvos „karinių konfliktų poligonu“. V. Tomaševskis abiejų laidų metu ne vieną kartą pabrėžė, jog Rusija nėra didžiausia išorės grėsmė šalies saugumui. Pasak kandidato į prezidentus, „Rusija yra krikščioniškos civilizacijos šalis“ ir „šiandien, kada stiprėja islamizacija visoje Europoje <...> ateis didesnė grėsmė [nei, kad yra Rusija]“. Pastebėtina, kad V. Tomaševskis buvo linkęs pateisinti Rusijos vykdomą priešišką politiką Lietuvos atžvilgiu, teigdamas, kad Rusijos ilgalaikiai tikslai yra „tokie patys kaip ir visų kitų valstybių“. Anot kandidato „kiekviena savarankiška valstybė nori stiprinti savo valstybės pamatus“ ir teigė, kad „reikia tą suprasti“ bei ragino Rusijai netaikyti „dvigubų standartų“. Nors nei vienas iš kandidatų į prezidentus neneigė Rusijos keliamos grėsmės šalies saugumui, priešingai - dauguma debatų metu kalbėjo tiek apie šios šalies keliamas teritorines, hibridines bei kitokio pobūdžio grėsmes, visgi, pastebėtina, kad ne visi sutiko su tuo, kad būtent Rusijos keliamą grėsmę nacionaliniam saugumui yra pati didžiausia.

Debatų metu ne vienas kandidatas pabrėžė gerų santykių su visomis kaimyninėmis valstybėmis svarbą. Kalbėdamas apie santykius su Rusija kandidatas į prezidentus V. Mazuronis teigė, kad nereikėtų ieškoti priešų „ypatingai kai mes juos bandome įsigyti tokiais <...> tuščiais lozungais“. Anot V. Tomaševskio „tik kvailas žmogus ieško draugų toli, o tarp kaimynų - priešų“ ir dėl įtampos regione kaltino JAV, teigdamas, jog šios šalies prezidentas turi suprasti, kad „mes esame potencialioje fronto linijoje“ bei nebeeskaluoti konflikto. Apie didžiųjų valstybių įtaką Lietuvos užsienio politikai ir saugumui pasisakė ir N. Puteikis. Pastarasis kandidatas teigė, kad kol Europos Sąjungos valstybės tęsia prekybą su Rusija, o Vokietija toliau derina dujotekį, Lietuva, tuo tarpu, yra stumiamą su Rusija „kariauti žodžiais“. M. Puidokas laikėsi nuomonės, kad „privalome būti išmintingi“ ir palaikyti JAV vykdomą užsienio politiką, visgi, tuo pat metu, jis kritikavo Lietuvos lyderystę Rusijos klausimu, teigdamas, kad „negalime visada būti ledlaužio smaigalyje“ ir „prisiimti visos žalos“. Minčiai, jog Lietuvos retorika Rusijos atžvilgiu turėtų būti santūresnė pritarė ir V. Mazuronis. Anot kandidato į prezidentus, „turime matyti, kad Rusija stiprina imperines ambicijas“ visgi „šiandien požiūris į Rusiją Europos Sąjungoje ir kitose valstybėse keičiasi“, todėl, pasak V. Mazuronio, reikia tai „suvokti, matyti ir elgtis atitinkamai“ bei nebijoti kalbėtis „tame tarpe ir su Rusijos prezidentu V. Putinu“. Kandidatų pasisakymai atskleidė, kad nepaisant agresyvios Rusijos politikos, dalis jų matė erdvės santykių su Rusija gerinimui, o kaip pirmas žingsnis link geresnių dvišalių santykių dažnu atveju buvo įvardijama nuosaikesnė Lietuvos retorika Rusijos atžvilgiu.

Argumentuodamas, kodėl Lietuvai reikėtų laikytis švelnesnės, bendros su savo partneriais Europos

Sąjunga ir JAV, pozicijos Rusijos atžvilgiu, M. Puidokas debatų metu teigė, kad „Rusija šiai dienai yra didžiausias [Lietuvos] importo ir eksporto partneris“, todėl, anot kandidato, „agresyviausia pasaulyje politika Rusijos atžvilgiu“ nėra naudinga Lietuvos žmonėms. Apie ekonominio dėmens santykiuose su Rusija svarbą užsiminė ir V. P. Andriukaitis. Pasak kandidato į prezidentus, „Rusija yra [neabejotinai] pažeidusi tarptautinę teisę“, todėl tikslinės Europos Sąjungos sankcijos turi būti tęsiamos, visgi tuo pat metu jis pabrėžė, kad didžiausia šių sankcijų našta tenka „paprastiems žmonėms“ - tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje, tiek, anot kandidato, ir pačioje Rusijoje.

Kalbėdami apie neseniai įvykusi Estijos prezidentės vizitą į Maskvą, kur ji susitiko su Rusijos prezidentu Vladimiru Putinu, V. Tomaševskis ir V. P. Andriukaitis sveikino tokį jos žingsnį. Pasak pastarojo kandidato, K. Kaljulaid vizitas „visiškai atitinka Europos Sąjungos valstybių ir vyriausybių vadovų tarybos sprendimus“, o didžioji dalis Estijos visuomenės, anot V. P. Andriukaičio, „pasveikino šį žingsnį“. Estijos prezidentės susitikimą su V. Putinu teigiamai įvertino ir N. Puteikis, kuris šį žingsnį priešpastatė D. Grybauskaitės, pasak jo, „įžeidžiančiai retorikai“ Rusijos atžvilgiu.

Tiek N. Puteikio, tiek V. Tomaševskio kritikos sulaukė Lietuvos valdžios atstovų ir kai kurių kitų kandidatų į Lietuvos Respublikos Prezidentus Rusijos valdžiai apibūdinti vartota „režimo“ sąvoka. N. Puteikis kėlė klausimą „kodėl mes vieninteliai Europos Sąjungoje“ vartojame šį terminą ir teigė, kad „jei [D.] Trumpas, [A.] Merkel ar [E.] Macronas pavadintų Rusijos santvarką režimu - kiltų didžiulis skandalas“. V. Tomaševskis laikėsi nuomonės, kad vadinti Rusiją „režimu“ nėra teisinga, nes, anot jo, „jei vyksta rinkimai, [o Rusijoje] vyksta rinkimai - tai nėra režimas“ bei tuo pat metu ragino atsisakyti „karinės retorikos“ Rusijos atžvilgiu.

Visgi, ne visi kandidatai pritarė minčiai dėl santykių su Rusija gerinimo ir retorikos jos atžvilgiu švelninimo. Kandidatai į prezidentus I. Šimonytė, S. Skvernelis ir G. Nausėda laikėsi pozicijos, kad grįžti prie glaudesnio bendradarbiavimo su šia šalimi būtų įmanoma tik tada, jei būtų matomi aiškūs pokyčiai Rusijos vykdomoje politikoje. Tiek I. Šimonytė, tiek S. Skvernelis teigė šiuo metu nematantys galimybes bendradarbiauti aukščiausiu politiniu lygmeniu, visgi jie, kaip ir G. Nausėda bei V. P. Andriukaitis, akcentavo bendradarbiavimo techniniais klausimais, kultūrinių mainų su Rusija svarbą. Pasak I. Šimonytės „kažkokie santykių [su Rusija] pokyčiai <...> reikštų tam tikrą sutartį su sąžine“ bei, leisdamą suprasti, kad nemato santykių su Rusija atšilimo galimybes valdžioje esant dabartinei Rusijos vadovybei, pridūrė, kad jau dabar „reikia ruoštis kalbėtis su ateities Rusija“. G. Nausėda, tuo tarpu, pabrėžė politikos Rusijos atžvilgiu nuoseklumo svarbą bei ragino tokią poziciją atstovauti bendraujant su Europos Sąjungos institucijų atstovais.

Dalis kandidatų į prezidentus, kalbėdami apie santykius su Rusija, akcentavo skirtį tarp šios šalies žmonių ir valdžios. Anot I. Šimonytės „mes tikrai nieko neturime prieš rusų tautą, [bet] yra [Rusijos] valdžia, kuri priima sprendimus, kurie pažeidžia tarptautines taisykles“. Kandidatas į prezidentus G. Nausėda debatų metu teigė, kad „Rusijos žmonės [yra] mūsų žmonės“. „Ir toliau keisis Kremliaus vadovai, keisis valdžios“, tačiau „mes privalome gyventi šalia, mes turime daugiau žinoti vieni apie kitus teisybės, ne iškraipytos pusiau tiesos“ - ryšių su paprastais rusais palaikymo svarbą pabrėžė G. Nausėda.

Nors nei vienas iš kandidatų į prezidentus neneigė Rusijos keliamos grėsmės Lietuvos nacionaliniam saugumui, visgi ne visi sutiko su tuo, kad būtent Rusijos grėsmė šalies saugumui yra pati didžiausia. Debatų metu ne kartą nuskambėjo nuomonė, jog yra reikalinga palaikyti gerus santykius su visomis kaimyninėmis valstybėmis, tame tarpe, ir Rusija. Ne vienas kandidatas į prezidentus sveikino Estijos prezidentės vizitą į Maskvą susitikti su Rusijos prezidentu V. Putinu, o griežta Lietuvos valdžios atstovų retorika Rusijos atžvilgiu, priešingai, sulaukė nemažai debatų dalyvių kritikos. Reikia pastebėti, kad kol vieni kandidatai į prezidentus laikėsi pozicijos, kad pokyčiai santykiuose su Rusija nėra galimi kol nepasikeis šios šalies vykdoma politika, kiti, tuo tarpu, ragino „neišsiokti“, laikytis bendros politikos su Europos Sąjunga ir JAV bei akcentavo ekonominę bendradarbiavimo su Rusija naudą. Dalis kandidatų į prezidentus, kalbėdami apie santykius su Rusija, pabrėžė skirtį tarp šios šalies žmonių bei valdžios ir netgi tie kandidatai, kurie

teigė šiuo metu nemantantys galimybės grįžti prie dvišalių santykių su Rusija aukščiausiu lygmeniu, akcentavo kultūrinių mainų ir bendradarbiavimo su šia šalimi techniniais klausimais svarbą.

Išvados: rinkimų kampanijų lyginamoji analizė

Atlikus 2009 m., 2014 m. ir 2019 m. prezidento rinkimų kampanijų lyginamąją analizę, kurios metu buvo tiriami kandidatų į prezidentus rinkimų programų dokumentai ir kandidatų pasisakymai LRT transliuotuose rinkimams skirtuose debatuose prieš kiekvienus iš tyrimo apimtyje esančių rinkimų, pastebėtina, jog kandidatų retorikoje buvo matomas reikšmingas pokytis Rusijos, dvišalių santykių su ja ir Rusijos grėsmės šalies nacionaliniam saugumui vertinime.

Lyginant trejas rinkimų kampanijas, atkreiptinas dėmesys, kad 2014 m. ir 2019 m., kitaip nei 2009 m., buvo matoma reikšminga kandidatų požiūrio į Rusiją, dvišalius santykius su ja ir Rusijos keliamą grėsmę, poliarizacija. Jei 2009 m. visi kandidatai sutarė, kad Lietuvos užsienio politika, kalbant apie santykius su Rusija, turi būti orientuota į pragmatiškumą bei ekonominės naudos užtikrinimą šalies gyventojams, nei vienas neįvardijo Rusijos, kaip grėsmės šalies saugumui bei visi kritikavo Lietuvos išsiskelto lyderystės Rytų Europoje tikslą, tai 2014 m. ir 2019 m. kandidatų požiūris į Rusiją išsiskyrė daug labiau.

Šis kandidatų požiūrio išsiskyrimas gali būti aiškinamas pasitelkiant anksčiau aptartą rėminimo (angl. *framing*) principą (Arbour, 2014). Remiantis rėminimo teorija galima teigti, kad tiek savo programose, tiek rinkimų debatų laidose, kiekvienas iš kandidatų siekė išryškinti tam tikrus, jiems parankius, Rusijos temos aspektus ir naudojo būtent tas politines žinutes, kurios, jų manymu, turėjo labiausiai rezonuoti su jų rinkėjais.

Nors 2014 m., kaip ir 2009 m., visi kandidatai sutarė dėl šalies pasirinktos provakarietiškos geopolitinės krypties, o dauguma 2014 m. Rusiją įvardijo kaip potencialią grėsmę šalies nacionaliniam saugumui, visgi kandidatų vertinimas išsiskyrė dėl to, kokią poziciją santykiuose su šia šalimi turėtų užimti Lietuva. Kol dalis pabrėžė atgrasymo, paremto karinių pajėgumų didinimu, ir energetinės nepriklausomybės svarbą, kiti pasisakė už nuosaikesnę, konfrontacijų su Rusija padėsiančią išvengti, retoriką. 2014 m. dalis kandidatų nors ir vertino Rusijos veiksmus Ukrainoje kaip neteisėtus, visgi tuo pat metu siūlė vystyti dialogą su šia šalimi - taip užsitikrinant geresnes energetinių išteklių kainas.

Raginių megti glaudesnius ryšius su Rusija, o taip pat kritikos tuometės valdžios atstovams dėl esą pernelyg griežtos retorikos Rusijos atžvilgiu buvo girdėti ir prieš 2019 m. prezidento rinkimus. Jei vieni kandidatai į prezidentus, kaip ir 2009 m. bei 2014 m. rinkimų kampanijų metu, akcentavo ekonominio bendradarbiavimo su šia šalimi naudą, buvo pabrėžiama bendros pozicijos Rusijos atžvilgiu su partneriais Europos Sąjungoje ir JAV svarba bei raginama pernelyg „neišsišokti“, tai kiti kandidatai teikė pirmenybę vertybinei pozicijai, teigdami, kad esminiai pokyčiai santykiuose su Rusija įmanomi tik pasikeitus šios šalies vykdomai politikai. Ir nors nei vienas iš kandidatų į prezidentus 2019 m. rinkimų kampanijos metu neneigė Rusijos keliamos grėsmės šalies saugumui, visgi ne visi sutiko su tuo, kad būtent Rusijos grėsmė nacionaliniam saugumui yra pati didžiausia. Netgi tie kandidatai, kurie laikėsi griežtos pozicijos Rusijos atžvilgiu, akcentavo kultūrinių mainų ir bendradarbiavimo su šia šalimi techniniais klausimais svarbą. Pastebėtina, kad 2019 m., priešingai nei 2009 m., plataus pritarimo sulaukė Lietuvos lyderystė Rytų Europos regione - kandidatai pabrėžė teigiamą Ukrainos, Moldovos ir Sakartvelo demokratėjimo bei tolesnio suartėjimo su Vakarais įtaką tiek Lietuvos saugumo situacijai, tiek politinei padėčiai Rusijoje.

Vertinant bendrai visų, 2009 m., 2014 m. ir 2019 m. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvavusių, kandidatų pasisakymus rinkimų debatų laidose bei rinkimų programų dokumentuose, galima daryti išvada, jog kandidatų retorika Rusijos atžvilgiu šiuo laikotarpiu pasikeitė reikšmingai. Jei po Sakartvelo-Rusijos konflikto Rusija kandidatų į prezidentus vis dar buvo matoma kaip partnerė su kuria

⁵ Su šiuo teiginiu atvirai nesutiko vos vienas iš kandidatų - V. Tomaševskis.

naudinga plėtoti dvišalį bendradarbiavimą, tai po Krymo aneksijos ir karo Rytų Ukrainoje pradžios, nors ir tebebuvo girdimi siūlymai bendradarbiauti, visgi Rusija daugumos pradėta vertinti pirmiausiai kaip agresorė kelianti grėsmę taip pat ir Lietuvos saugumui.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2014 m. ir 2019 m., kitaip nei 2009 m., LRT transliuoti, prezidento rinkimams skirti debatai, apėmė jau ne tik užsienio politiką, bet ir saugumo klausimus, kuriais debatų dalyviai aktyviai diskutavo. Tai leidžia daryti prielaidą, kad bendras Rusijos grėsmės visuomenėje vertinimas praėjus daugiau nei penkiems metams nuo Sakartvelo–Rusijos konflikto pradžios, Rusijai įsiveržus į Ukrainą, reikšmingai pakito.

Kandidatų retorikos pokytis Rusijos grėsmės ir santykių su šia šalimi vertinime gali bent iš dalies būti aiškinamas pasikeitusiu Rusijos, kaip grėsmės šalies nacionaliniam saugumui, vertinimu visuomenėje. Vartojant kaskados aktyvavimo modelio terminologiją, galima sakyti, jog 2014 m. Lietuvos politinio elito suformuota atgimusių Rusijos grėsmės žinutė viešųjų diskusijų „kaskada“ (per žiniasklaidą ir socialinę mediją) nusirito iki plačiosios visuomenės, o visuomenės lūkestis tuo pačiu keliu sugrįžo iki elito lygmens ir tarsi nepaliko kitos išeities politikams kaip tik tęsti tokią komunikaciją tikintis sėkmės rinkimuose.

Literatūra ir šaltiniai

- 15min. (2022, vasario 25 d.). Rusija užpuolė Ukrainą: V.Zelenskis sako, kad per pirmąją karo dieną žuvo 137 ukrainiečiai, 316 buvo sužeisti. <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/rusija-uzpuole-ukraina-kariuomene-dziaugiasi-del-ivykdytu-uzduociu-tesiasi-kautynes-del-hostomelio-aerodromo-57-1645526>
- 2014 m. kandidato į LR Prezidentus A. Paulausko rinkimų programa (n.d.). Gauta susirašinėjant el. paštu, 2022, rugsėjo 7 d.
- 2014 m. kandidato į LR Prezidentus A. Zuoko rinkimų programa (n.d.). Gauta susirašinėjant el. paštu, 2022, rugsėjo 7 d.
- 2014 m. kandidato į LR Prezidentus B. Ropės rinkimų programa (n.d.). Gauta susirašinėjant el. paštu, 2022, rugsėjo 7 d.
- 2014 m. kandidato į LR Prezidentus N. Puteikio rinkimų programa (n.d.). Gauta susirašinėjant el. paštu, 2022, rugsėjo 7 d.
- 2014 m. kandidato į LR Prezidentus Z. Balčyčio rinkimų programa (n.d.). Gauta susirašinėjant el. paštu, 2022, rugsėjo 7 d.
- Arbour, B. (2014). Issue Frame Ownership: The Partisan Roots of Campaign Rhetoric. *Political Communication*, 31(4), 604-627. <https://doi.org/10.1080/10584609.2013.852639>
- Arvydo Juozaičio Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų programos pagrindinės nuostatos. (2019, sausio 31 d.). Sambūris „Lietuva yra ČIA“ [Informacinis biuletenis], 5-18. https://www.pozicija.org/wp-content/uploads/2019/02/LYC_InfoB_Nr14_201901.pdf
- BBC. (2015, kovo 9 d.). Putin reveals secrets of Russia's Crimea takeover plot. <https://www.bbc.com/news/world-europe-31796226>
- Bielinis, L. (2003). Prezidento rinkimų anatomija. 2002 metų prezidento rinkimai Lietuvoje. Vilnius: Versus aureus.
- Dolezal M, Ensser-Jedenastik L, Muller W, et al. (2013). How Parties Compete for Votes: A Test of Saliency Theory. *European Journal of Political Research*, 53(1), 57-76. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12017>
- Entman, R. M. (2003). Cascading Activation: Contesting the White House's Frame After 9/11. *Political Communication*, 20(4), 415-432. <https://doi.org/10.1080/10584600390244176>
- Entman, R. M. (2004). *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy*. Chicago and London: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226210735.001.0001>
- Entman, R. M. (2012). *Scandal and silence: Media responses to presidential misconduct*. New York, NY: Polity.
- Entman, R. M., & Usher, N. (2018). Framing in a Fractured Democracy: Impacts of Digital Technology on Ideology, Power and Cascading Network Activation. *Journal of Communication*, 68(2), 298-308. <https://doi.org/10.1093/joc/jqy028>

16. Green-Pedersen, C. (2007). The growing importance of issue competition: The changing nature of party competition in western Europe. *Political Studies*, 55(4), 608-628. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00686.x>
17. Grigas, V. ir Juzėnienė, S. (2015). Įrodymais grįsta politika: Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos 2014 m. atvejo analizė. *Tiltai*, 70(1), 17-38. <https://doi.org/10.15181/tbb.v69i1.1049>
18. Jakniūnaitė, D. (2021). Nuo stabiliai blogų prie jokių: Lietuvos ir Rusijos santykiai 2004–2021 metais. Iš Vytautas Sinkevičius ir Vladimir Jarmolenko (sud.), *Lietuvos ir Rusijos sutartis: dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų* (p. 163-179). Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.
19. Janeliūnas, T. (2019). Prezidento įtaka Lietuvos užsienio politikos formavimui: galios centro pokytis D. Grybauskaitės prezidentavimo laikotarpiu. *Politologija*, 94(2), 8-55. <https://doi.org/10.15388/Polit.2019.94.1>
20. Janeliūnas, T. ir Kirvelytė, L. (2009). Gruzijos saugumo strategijos plėtra: sunkus kelias NATO link. Lietuvos metinė strateginė apžvalga, 7(1), 149-17. <https://doi.org/10.47459/lmsa.2009.7.8>
21. Jastramskis, M. (2020). Kas už ką balsavo 2019 metų Lietuvos prezidento rinkimuose?. *Politologija*, 97(1), 8-41. <https://doi.org/10.15388/Polit.2020.97.1>
22. Kandidatės į Respublikos Prezidentus Dalius Grybauskaitės rinkimų programa. (2009). Iš Vyriausioji rinkimų komisija (sud.), *Rinkimai Lietuvos Respublikoje 2009 metais / Respublikos Prezidento rinkimai / Rinkimai į Europos Parlamentą* (p. 46-48). Vilnius: n.p.
23. Kandidatės į Respublikos Prezidentus Kazimiro Danutės Prunskienės rinkimų programa. (2009). Iš Vyriausioji rinkimų komisija (sud.), *Rinkimai Lietuvos Respublikoje 2009 metais / Respublikos Prezidento rinkimai / Rinkimai į Europos Parlamentą* (p. 57-63). Vilnius: n.p.
24. Kandidatės į Respublikos Prezidentus Loretos Grauzinienės rinkimų programa. (2009). Iš Vyriausioji rinkimų komisija (sud.), *Rinkimai Lietuvos Respublikoje 2009 metais / Respublikos Prezidento rinkimai / Rinkimai į Europos Parlamentą* (p. 45). Vilnius: n.p.
25. Kandidato į Respublikos Prezidentus Algirdo Butkevičiaus rinkimų programa (2009). Iš Vyriausioji rinkimų komisija (sud.), *Rinkimai Lietuvos Respublikoje 2009 metais / Respublikos Prezidento rinkimai / Rinkimai į Europos Parlamentą* (p. 36-44). Vilnius: n.p.
26. Kandidato į Respublikos Prezidentus Česlovo Ježersko rinkimų programa (2009). Iš Vyriausioji rinkimų komisija (sud.), *Rinkimai Lietuvos Respublikoje 2009 metais / Respublikos Prezidento rinkimai / Rinkimai į Europos Parlamentą* (p. 49-51). Vilnius: n.p.
27. Kandidato į Respublikos Prezidentus Valdemaro Tomaševskio rinkimų programa. (2009). Iš Vyriausioji rinkimų komisija (sud.), *Rinkimai Lietuvos Respublikoje 2009 metais / Respublikos Prezidento rinkimai / Rinkimai į Europos Parlamentą* (p. 64-81). Vilnius: n.p.
28. Kandidato į Respublikos Prezidentus Valentino Mazuronio rinkimų programa. (2009). Iš Vyriausioji rinkimų komisija (sud.), *Rinkimai Lietuvos Respublikoje 2009 metais / Respublikos Prezidento rinkimai / Rinkimai į Europos Parlamentą* (p. 52-56). Vilnius: n.p.
29. Kandidato į Lietuvos Respublikos Prezidentus Vytenio Povilo Andriukaičio rinkimų programos gairės: Lietuva gali. (2019). Socialdemokratai. https://www.lsdp.lt/wp-content/uploads/2019/04/Lietuva_gali.pdf
30. Lachat, R. (2014). Issue ownership and the vote: The effects of associative and competence ownership on issue voting. *Swiss Political Science Review*, 20(4), 727-740. <https://doi.org/10.1111/spsr.12121>
31. Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija. (2009, gegužės 24 d.). 2009 m. gegužės 17 d. Respublikos Prezidento rinkimų galutinių rezultatų protokolas. https://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/2009_prezidento_rinkimai/output_lt/rezultatai/vrk_protokolas.pdf
32. Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija. (2014, gegužės 18 d.). 2014 m. gegužės 11 d. Respublikos Prezidento rinkimai. Rinkimų rezultatai. https://www.vrk.lt/statiniai/puslapiai/2014_prezidento_rinkimai/output_lt/rinkimu_diena/rezultatai_isankstiniai.html
33. Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija. (2019, gegužės 16 d.). 2019 m. gegužės 12 d. Respublikos Prezidento rinkimai (I turas). Rinkimų rezultatai. <https://www.vrk.lt/2019-prezidento-rezultatai?srcUrl=/rinkimai/904/1/1546/rezultatai/lt/rezultataiPreRezultatai.html>
34. Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija. (n.d.) Numatomi rinkimai. Lietuvos Respublikos vyriausioji rinkimų komisija. <https://www.vrk.lt/numatomi>

35. Linkevičiūtė, V. (2020). Konfliktinės komunikacijos raiška Lietuvos prezidento rinkimų diskurse (2019). *Respectus Philologicus*, 38(43), 117-129. <https://doi.org/10.15388/RESPECTUS.2020.38.43.61>
36. Meguid, B. (2008). Competition between Unequals: The Role of Mainstream Party Strategy in Niche Party Success. *American Political Science Review*, 99(3), 347-359. <https://doi.org/10.1017/S0003055405051701>
37. Park, A. ir Jakstaite-Confortola, G. (2021) Small State Status-Seeking: Lithuania's Foreign Policy Status Aspirations. *Europe-Asia Studies*, 73(7), 1279-1302. <https://doi.org/10.1080/09668136.2021.1919291>
38. Petrocik, J. R. (1996). Issue Ownership in Presidential Elections, with a 1980 Case Study. *American Journal of Political Science*, 40(3), 825-850. <https://doi.org/10.2307/2111797>
39. Pupcenoks, J. ir Seltzer E. J. (2021). Russian Strategic Narratives on R2P in the ‚Near Abroad‘. *Nationalities Papers*, 49(4), 757-775. <https://doi.org/10.1017/nps.2020.54>
40. RFE/RL. (2022, rugpjūčio 4 d.). NATO Chief Says Ukraine War Poses Greatest Danger For Europe Since WWII. Radio Free Europe/Radio Liberty. <https://www.rferl.org/a/stoltenberg-ukrainr-war-greatest-threat-nato/31973807.html>
41. Rinkiminė programa. (n.d.). Valdemar Tomaševski. <http://www.vtomasevski.lt/politika/>
42. Stipri šeima - stipri valstybė: M. Puidoko Prezidento Rinkimų Programa 2019 M. (n.d.). Mindaugas Puidokas. <https://mindaugaspuidokas.lt/programa/>
43. Šatūnienė, Ž. (2003). Prezidento rinkimai 2002: Lietuva pokomunistinių šalių kontekste. *Politologija*, 29(1), 3-22.
44. Šimonytė, I. (2018, spalio 19 d.). Susitarkime - vardan Lietuvos [Rinkimų programa]. Delfi. [https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/ingrida-simonyte-susitarkime-varდან-lietuvos.d?id=79357451](https://www.delfi.lt/news/ringas/politics/ingrida-simonyte-susitarkime-varдан-lietuvos.d?id=79357451)
45. Unikaitė, I. (2008). Negatyvumas Lietuvos prezidento rinkimų kampanijose; mobilizuoja ar demobilizuoja rinkėjus?. *Politologija*, 49(1), 121-145.
46. Už visiems lygiai teisingą Lietuvą! Naglio Puteikio, kandidato 2019 m. Lietuvos Respublikos prezidento rinkimuose, programa. (2019, balandžio 4 d.). Naglis Puteikis. <https://puteikis.lt/uz-visiems-lygiai-teisinga-lietuva-naglio-puteikio-kandidato-2019-m-lietuvos-respublikos-prezidento-rinkimuose-programa/>
47. Vitkus, G. (2021). Lietuvos ir Rusijos santykių vektorius 1990-2004 metais. Iš Vytautas Sinkevičius ir Vladimir Jarmolenko (sud.), Lietuvos ir Rusijos sutartis dėl tarpvalstybinių santykių pagrindų (p. 119-162). Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.
48. Wright, J. R. (2012). Unemployment and the democratic electoral advantage. *American Political Science Review*, 106(4), 685-702. <https://doi.org/10.1017/S0003055412000330>

Lauryna Skrebytė

THE 2009, 2014 AND 2019 LITHUANIAN PRESIDENTIAL ELECTIONS: RUSSIA AND REFLECTION OF ITS THREAT IN THE ELECTION CAMPAIGNS

Abstract. *This paper aims to find out the rhetoric of Lithuanian presidential candidates during the 2009, 2014 and 2019 election campaigns with respect to Russia and its threat to Lithuania's national security, as well as how candidates' rhetoric changed when comparing these three election campaigns. The 2009, 2014 and 2019 elections as the research object were chosen because the 2009 and 2014 elections were held just a few months after the beginning of the Russo-Georgian War in 2008 and the annexation of Crimea and the beginning of the war in Donbas in 2014, while the 2019 Lithuanian presidential election took place amidst the ongoing conflict in Ukraine. In order to answer the research question, an analysis of candidates' election programs and speeches during televised debates broadcasted by the Lithuanian National Broadcaster before*

all three elections, was performed. Comparative analysis of the election campaigns has shown that there was a significant shift in candidates' rhetoric regarding Russia, Lithuania's bilateral relations with Russia, and the assessment of the threat posed by Russia to Lithuania's national security when comparing the 2009, 2014 and 2019 presidential elections. In 2014 and 2019, unlike in 2009, the majority of candidates began to refer to Russia as an aggressor country that posed a security threat to Lithuania.

Lauryna Skrebytė, jaunesnioji mokslo darbuotoja,
Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

El. p.: skrebyte.lauryna@gmail.com

Lauryna Skrebytė, Junior Researcher,
General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania.

E-mail: skrebyte.lauryna@gmail.com

